

Стащук О. В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Stashchuk O. V.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Finance and Credit, Associate Professor
Eastern European National University named after Lesia Ukrainka

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ»

Анотація. Автором визначено місце та роль фінансової безпеки акціонерних товариств у національній безпеці держави. Робота містить аналіз підходів вітчизняних науковців щодо виокремлення структурних складників поняття «фінансова безпека підприємства». Визначено переваги та особливості функціонування суб'єктів господарювання у формі акціонерних товариств та доведено їхню значущість для економіки держави. На основі цього автором запропоновано у структурі поняття «фінансова безпека акціонерних товариств» виокремити такі його складники, як загрози фінансової безпеки акціонерного товариства, індикатори фінансової безпеки акціонерного товариства, граничні (оптимальні) значення фінансової безпеки акціонерного товариства, фінансові інтереси акціонерного товариства, об'єкти фінансової безпеки акціонерного товариства, суб'єкти фінансової безпеки акціонерного товариства, сфери фінансової безпеки акціонерного товариства та домінанти фінансової безпеки акціонерних товариств.

Ключові слова: акціонерні товариства, фінансова безпека акціонерних товариств, структуризація поняття фінансової безпеки, загрози фінансової безпеки акціонерного товариства, індикатори фінансової безпеки акціонерного товариства.

Вступ та постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку фінансової системи великого значення набуває фінансова безпека окремих підприємницьких структур. Проблематикою фінансової безпеки підприємств науковці та практики зацікавилися на початку ХХІ століття, що було пов'язано зі зростанням кількості суб'єктів господарювання. У цьому контексті необхідним стало забезпечення зростання ефективності фінансово-господарської діяльності, зниження числа банкрутств та розроблення системи протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями проблематики фінансової безпеки займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Найбільш вагомий внесок у розвиток науки про фінансову безпеку здійснили такі українські вчені, як О. Барановський [1], В. Гесць [3], М. Єрмошенко [4] та інші. Проте існуючі праці стосуються економічної безпеки держави або фінансової безпеки держави.

Підвищення наукового інтересу до вирішення проблем фінансової безпеки суб'єктів підприємництва зумовлює необхідність розроблення теоретичних засад цього наукового поняття. Зростання ролі акціонерних товариств (далі – АТ) у фінансовій системі країни та особливості їх функціонування зумовлюють потребу в забезпеченні фінансової безпеки.

Метою статті є визначення місця АТ у економіці країни та у її фінансовій безпеці, а також виокремлення структурних елементів поняття «фінансова безпека АТ».

Результати дослідження. Фінансова безпека – це один із найважливіших складників та якісних характеристик фінансової системи, що відображає її здатність до формування оптимальних умов розвитку, стабільного забезпечення фінансовими ресурсами для розширеного відтворення. погоджуємося із М. Єрмошенко, який зазначає, що «фінансова безпека є ґрунтовним складником економічної безпеки держави, оскільки на фінансах базується будь-яка економіка. Фінансова безпека стосується не лише держави, а й усіх галузей народного господарства, приватних підприємств, усіх прошарків населення, усього суспільства» [4].

Фінансова безпека АТ, на нашу думку, грає особливу роль у функціонуванні фінансової системи. Це впливає із того, що фінансова безпека АТ нерозривно пов'язана із цілеспрямованим їх розвитком, який здійснюється в умовах впливу детермінант нестабільного зовнішнього або внутрішнього середовища. Такі загрози повинні підлягати мінімізації, оскільки інакше вони можуть призвести до неефективного формування та використання фінансових ресурсів АТ, падіння ринкової вартості самого товариства та його корпоративних цінних паперів.

Оскільки термін «фінансова безпека» почав застосовуватися у дослідженнях вітчизняних науковців лише у кінці ХХ століття [3], то за короткий проміжок часу було сформовано певний понятійний апарат фінансової безпеки. Так, колектив авторів Н. Кравчук, О. Колісник та О. Мелих, розглядаючи фінансову безпеку в структурі економічної безпеки, виділяють такі його елементи: об'єкти безпеки, суб'єкти безпеки, національні економічні інтереси, загрози безпеки, індикатори безпеки та порогові значення індикаторів безпеки [7]. І. Рєвак до базових елементів системи фінансової безпеки держави зараховує об'єкти фінансової безпеки (фінансові ресурси, фінансову систему держави, фінансові інтереси) та суб'єкти фінансової безпеки [8].

Можна погодитись із науковцем у частині виокремлення в структурі об'єктів фінансової безпеки фінансову систему держави та фінансові ресурси, проте вважаємо, що фінансові інтереси повинні бути запропоновані окремим поняттям у сфері фінансової безпеки. Така позиція зумовлена таким: 1) фінансові інтереси є основою для розроблення концепції фінансової безпеки держави і мають довгостроковий характер, тоді як об'єкти фінансової безпеки можуть постійно змінюватися в умовах динамічного середовища; 2) фінансові інтереси різних суб'єктів фінансової безпеки можуть бути різнонаправленими, а для різних об'єктів фінансової безпеки фінансові інтереси можуть мати різний пріоритет та визначати умови перспективного розвитку окремих суб'єктів. Саме ступінь

захищеності фінансових інтересів є першочерговим індикатором рівня фінансової безпеки окремих суб'єктів.

Принагідно відзначимо, що під час розгляду поняття «фінансова безпека підприємства» відбувається зрівнювання усіх типів підприємств незалежно від масштабів діяльності, форми власності або організаційно-правової форми господарювання. Проте фінансова безпека різних за такими ознаками суб'єктів господарювання може досягатися за різних умов і за допомогою різних засобів. Так, відмінності у способах формування статутного капіталу, методів його збільшення та зменшення, можливостях залучення капіталу з альтернативних джерел, особливості санації тощо для різних господарських товариств зумовлюють необхідність структуризації поняття фінансової безпеки з урахуванням особливостей організаційно-правової форми господарювання.

АТ грають визначальну роль в економіці кожної країни. Функціонування суб'єктів господарювання у формі АТ визначається такими особливостями: 1) ризик кожного інвестора є низьким через обмежену відповідальність; 2) вартість капіталу АТ визначається його потенціалом; 3) рівень ліквідності АТ є вагомим чинником, що визначає його вартість [5]. АТ здійснюють вагомий внесок у валовий внутрішній продукт України, що свідчить про необхідність підвищеної уваги до особливостей функціонування та створення умов для забезпечення фінансової безпеки, оскільки досягати успішного функціонування АТ неможливо без стабілізації соціально-економічного становища, розвитку фондового ринку, вдосконалення методів державного регулювання діяльності [6].

Таким чином, спираючись на деякі позиції науковців щодо елементів поняття фінансової безпеки, вважаємо, що у його структурі доцільно виокремити такі: загрози фінансової безпеки АТ, індикатори фінансової безпеки АТ, граничні (оптимальні) значення фінансової безпеки АТ, фінансові інтереси АТ, об'єкти фінансової безпеки АТ, суб'єкти фінансової безпеки АТ, сфери фінансової безпеки АТ, доміанти фінансової безпеки АТ (рис. 1).

Отже, вважаємо, що вивчення сутності фінансової безпеки АТ передбачає розгляд виокремлених нами основоположних елементів. Так, об'єкти фінансової безпеки АТ – це пов'язана між собою сукупність елементів наукового дослідження щодо фінансових відносин, що виникають у процесі забезпечення фінансової безпеки АТ.

На макроекономічному рівні такими об'єктами є держава, окремі суб'єкти господарювання, фінансова діяльність місцевих органів влади, небанківські фінансово-кредитні установи, комерційні банки, система оподаткування, державний бюджет, фінансова діяльність акціонерних товариств на фондовому ринку, функціонування ринку позикових капіталів, особливості функціонування страхового ринку, фінансова діяльність міжнародних організацій, фінансова діяльність АТ на інвестиційному ринку, фінансова діяльність АТ на валютному ринку тощо.

На мікроекономічному рівні об'єктами фінансової безпеки АТ є фінансова діяльність АТ, боргові та пайові цінні папери підприємства, власний капітал АТ та його елементи, позиковий капітал АТ, залучений капітал підприємства шляхом операцій на фондовому ринку, антикризовий фінансовий менеджмент, форми безготівкових розрахунків, податкові та страхові платежі тощо.

Акціонерне товариство, як і держава в цілому, є не лише об'єктом його фінансової безпеки, а й суб'єктом [7, с. 20]. Проте вважаємо, що суб'єктами фінансової безпеки АТ є їх власники, акціонери, інвестори, кредитори, фінансові менеджери, наймані працівники, антикризові менеджери, фондові біржі, аудитори, фінансові аналітики тощо.

Вагомим значення в процесі формування та забезпечення системи фінансової безпеки АТ має ідентифікація фінансових інтересів. Національні фінансові інтереси – це сукупність об'єктивних потреб окремої держави, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток фінансової системи держави [8]. На думку І. Бланка, «фінансові інтереси є формою прояву об'єктивних потреб підприємства у сфері його фінансової діяльності, збалансованих із потребами інших суб'єктів фінансових відносин, задоволення яких забезпечує реалізацію основних цілей фінансової діяльності на кожному етапі його фінансового розвитку» [2].

На наш погляд, фінансові інтереси АТ – це сукупність фінансових мотивів і стимулів, що формують ефективну фінансову діяльність підприємства, реалізація яких забезпечує фінансову незалежність підприємства, самостійність у розробці його фінансової політики та реалізації рішень фінансового менеджменту, фінансову стійкість та стабільність АТ, здатність до його розширеного відтворення та розвитку. Фінансові інтереси АТ відображають основні цілі його функціонування та відображають характер його

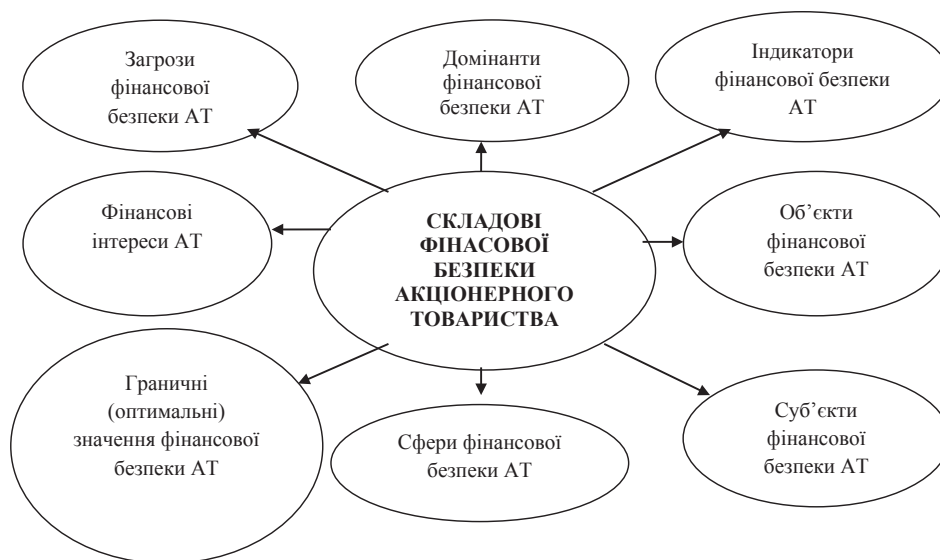

Рис. 1. Складники поняття «фінансова безпека АТ»

фінансових відносин у мінливому середовищі. Тому до фінансових інтересів АТ належать такі: забезпечення АТ фінансовими ресурсами з усіх джерел; зростання показників рентабельності та прибутковості реалізації, операційної діяльності, капіталу тощо; максимізація доходів власників АТ; зростання ринкової вартості суб'єкта підприємницької діяльності та його корпоративних прав; оптимізація структури капіталу підприємства та досягнення оптимального ефекту фінансового левериджу; забезпечення зростання обсягів формування грошового потоку операційної діяльності, що утворюється з власних джерел фінансування; забезпечення оптимального рівня ліквідності на підприємстві; максимізація рівня самофінансування розширеного відтворення АТ; формування системи протидії загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища; дотримання основних правил фінансування підприємства; підвищення рівня кредитоспроможності та інвестиційної привабливості акціонерного товариства; гармонізація відносин корпоративного управління АТ тощо.

Загрози фінансовій безпеці АТ – це комплекс релевантних факторів, що можуть спричинити небезпеку фінансовим інтересам. Проте вважаємо, що врахування лише загроз фінансовій безпеці відображає однобокий стан, коли суб'єкти підприємництва стикаються лише з вирішенням проблеми подолання негативних чистих грошових потоків та ймовірністю отримання збитків від впливу загроз фінансовій безпеці.

Кожен суб'єкт господарювання ставить за мету отримання позитивного фінансового результату, що відобразиться у стійкому розвитку самого АТ у довгостроковій перспективі. Тобто йдеться про необхідність виокремлення таких домінант (переваг) фінансовій безпеці АТ, які зможуть підсумувати та накопичити позитивні імпульси фінансової діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, одночасно пригнічуючи загрози та ризики фінансової безпеці. Домінанти – особливий напрям фінансової безпеці АТ, надаємо їм вирішального значення у ідентифікації функціональних аспектів фінансової безпеці суб'єктів підприємництва, тенденції функціонування яких будуть відображати тенденції екзогенних та ендогенних впливів. Унаслідок ідентифікації та примноження домінант (переваг) фінансової безпеці АТ, обсяги фінансових ресурсів останніх в оптимальних умовах господарювання будуть мати тенденцію до зростання, а не до виснаження.

Із метою формування дієвої системи досягнення фінансової безпеці АТ необхідно розробити механізм ідентифікації загроз фінансовим інтересам, що можуть спричинити небезпеку фінансовій системі та порушити процес розширеного відтворення. Безперервний моніторинг загроз фінансовій безпеці АТ суттєво допомагає вжити своєчасних та адекватних заходів щодо мінімізації негативного їх впливу. Однак сформувати постійний та вичерпний перелік таких загроз фінансовій безпеці АТ через окремі об'єктивні фактори функціонування таких господарських товариств та динамічного розвитку фінансової системи держави в цілому неможливо.

Індикатори фінансової безпеці АТ – це такі показники ефективності функціонування, які найбільш якісно характеризують стан та тенденції у фінансовій діяльності АТ. Науковці значну увагу приділяють таким індикаторам фінансової безпеці АТ, як прибуток, рентабельність активів, рентабельність капіталу, середньозважена вартість капіталу, абсолютна та загальна ліквідність, ціна акції, дивідендний дохід та іншим.

Проте обов'язковим складником ідентифікації встановлення рівня фінансової безпеці АТ є не тільки фіксація конкретного переліку показників їх фінансової безпеці, а

і їх граничних (оптимальних) значень. Під граничними значеннями, як правило, розуміють кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції та загрози процеси в економіці [7]. Ураховуючи особливості функціонування АТ (як активних учасників фондового ринку), вважаємо, що граничні значення фінансової безпеці є науково доведеними величинами, відхилення від яких може призвести до дисбалансу у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання, знизити його ринкову вартість та спричинити банкрутство. Наближення показників фінансової безпеці АТ до оптимальних свідчатиме про те, що підприємство знаходиться в зоні фінансової стабільності. Якщо індикатори фінансової безпеці АТ наближаються до граничних меж, то така ситуація свідчить про наростання впливу загроз на фінансову стабільність досліджуваного підприємства.

Однак зазначені структурні елементи є типовими для усіх без винятку суб'єктів господарювання. Специфіка функціонування АТ, визначена нами вище, зумовила необхідність виокремлення в структурі поняття фінансової безпеці АТ такого елемента, як «сфера фінансової безпеці АТ». Це пов'язано з багатогранністю фінансової діяльності підприємства, значною кількістю способів формування його фінансових ресурсів, особливістю управління таким підприємством тощо.

Тому вважаємо, що фінансова безпека АТ є багаторівневою системою, яка утворюється з окремих підсистем (сфер). Тому пропонуємо виокремити такі сфери фінансової безпеці АТ, як показано на рисунку 2.

За ознакою напряму формування фінансову безпеку АТ нами поділено на фінансову безпеку операційної, інвестиційної та фінансової діяльності АТ. Фінансова безпека операційної діяльності передбачає здатність підприємства безперервно здійснювати свою основну діяльність шляхом забезпечення її фінансовими ресурсами, а також досягати прибутковості операційної діяльності. Фінансова безпека інвестиційної діяльності АТ полягає у раціональному формуванні портфеля інвестицій підприємства та отримання від цього інвестиційного прибутку. Фінансова безпека фінансової діяльності АТ має на меті забезпечити фінансову стійкість підприємства, ефективну структуру його капіталу, раціональну дивідендну політику.

За ознакою виду діяльності АТ виокремлено фінансову безпеку звичайної та надзвичайної діяльності. Фінансова безпека звичайної діяльності повинна забезпечити отримання доходів АТ, підняття іміджу підприємства, доступність підприємства до альтернативних джерел фінансування, відображати високий рівень інвестиційної привабливості та кредитоспроможності АТ, а також забезпечувати максимізацію добробуту власників підприємства. Водночас фінансова безпека звичайної діяльності АТ повинна створювати умови для досягнення АТ свої фінансових цілей. Фінансова безпека надзвичайної діяльності має на меті захищеність АТ від втрат унаслідок настання надзвичайних подій. Виокремлення такої сфери фінансової безпеці АТ зумовлено двоєким аспектом надзвичайної діяльності суб'єктів господарювання. Для звичайних виробничих підприємств факт настання стихійного лиха буде ситуацією неочікуваною, тобто надзвичайною. У такому разі фінансова безпека АТ буде пов'язана із гарантією отримання страхового відшкодування. Проте настання надзвичайної події для страхової компанії (яка теж може функціонувати у формі акціонерного товариства) стане лише елементом витрат. У такому разі фінансова безпека АТ буде полягати у забезпеченні достатнього рівня ліквідності та достатності фінансових ресурсів страхової компанії для покриття виплат із страхування.

Рис. 2. Сфери фінансової безпеки АТ

Джерело: розроблено автором

За напрямом фінансових відносин фінансову безпеку можна поділити на безпеку внутрішніх та зовнішніх фінансових відносин. Внутрішні фінансові відносини АТ пов'язані з розподілом їх доходів, прибутків, матеріальним заохоченням та оплатою праці найманих працівників. Фінансова безпека АТ буде досягнута за умов наявності достатнього обсягу фінансових ресурсів для виплати заробітної плати працівникам, їх стимулювання, мінімізації оподаткування та максимізації рівня самофінансування АТ. Фінансова безпека зовнішніх фінансових відносин буде досягнута за умов високого рівня кредитоспроможності підприємства, оптимального рівня сплачуваності дивідендів, раціонального формування структури капіталу АТ, регулярної сплати податкових платежів та відсотків за користування позиковими ресурсами тощо.

За ознакою джерел фінансування АТ фінансова безпека є двох видів: внутрішнього та зовнішнього фінансування. АТ забезпечить фінансову безпеку внутрішнього фінансування шляхом мінімізації вартості власного капіталу, зростання курсової та балансової вартості своїх корпоративних прав, своєчасної оплати акцій кожної додаткової емісії, встановлення ефективного співвідношення між розподілом та спожитим прибутком. Фінансова безпека зовнішнього фінансування буде досягнута за умов мінімізації транзакційних витрат позикового капіталу, мінімізації ризику втрати контролю над підприємством через відкриту підписку на акції, підвищення рівня інвестиційної привабливості та доходності боргових цінних паперів АТ.

За часом формування нами виокремлено такі види фінансової безпеки АТ: під час заснування АТ, функціонування АТ, перспективних періодів. Так, на стадії створення АТ важливим аспектом є формування достатнього обсягу їх фінансових ресурсів. Тому стан фінансової безпеки АТ буде залежати від повноти розміщення

акцій, наявності зовнішніх інвесторів, рівня самофінансування, особливостей дивідендної політики товариств. Функціонуючі АТ можуть стикатися з такими загрозами, як збитковість підприємства, низький рівень його інвестиційної привабливості, відсутність можливостей залучення фінансових ресурсів за рахунок додаткової емісії акцій або облігацій, падіння ринкової вартості підприємства, порушення фінансової рівноваги та недотримання правил фінансування АТ тощо. Фінансова безпека перспективних періодів АТ передбачає розроблення алгоритму визначення стану фінансової безпеки в майбутніх періодах шляхом використання поточних тенденцій фінансової діяльності суб'єктів підприємництва та прогностичних індикаторів розвитку зовнішнього фінансового середовища.

Висновки. Неоднозначність та багатогранність напрацьованих науковцями теоретичних та методичних основ із питань фінансової безпеки як акціонерних підприємств, так і держави в цілому, зумовлює необхідність обґрунтування сучасних наукових термінів і понять, критеріїв та показників, які можуть бути застосовані на практиці в процесі аналізу тенденцій фінансової безпеки та комплексу заходів щодо її досягнення. Спираючись на вищезазначене, можемо стверджувати, що специфіка функціонування акціонерних товариств зумовила необхідність виокремлення в структурі поняття фінансової безпеки акціонерних товариств таких елементів, як «сфери фінансової безпеки акціонерних товариств» та «домінанти фінансової безпеки акціонерних товариств». Це пов'язано із багатогранністю фінансової діяльності підприємства, значною кількістю варіантів формування його фінансових ресурсів, особливістю управління таким підприємством тощо. Тому вдале поєднання теорії та практики у подальших дослідженнях сприятиме формуванню стійкого механізму управління фінансовою безпекою акціонерних товариств та держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.
2. Бланк И. Управление финансовой безопасностью. Киев: Изд-во «Ника-центр», Эльга, 2004. 784 с.
3. Гець В. «Концепція економічної безпеки України». Економіст. 1998. № 7–9. С. 63–82.
4. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. Київ: КНТЕУ, 2001. 309 с.
5. Картузов С. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 8(134). С. 172–181.
6. Кириленко О. Акціонерні товариства в Україні: сучасні тенденції розвитку. Збірник тез доповідей Третьої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків. Тернопіль, 10 квітня 2017. 274 с.
7. Кравчук Н., Колісник О., Мелих О. Фінансова безпека: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Вектор, 2010. 277 с.
8. Ревак І. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки – базові складові системи фінансової безпеки держави. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 54–57.

**СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ
ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ**

Аннотация. Автором определено место и роль финансовой безопасности акционерных обществ в национальной безопасности государства. Работа содержит анализ подходов отечественных ученых относительно выделения составляющих понятия «финансовая безопасность предприятия», определены преимущества и недостатки указанных взглядов. Определены особенности функционирования субъектов хозяйствования в форме акционерных обществ и доказана их значимость для экономики государства. Предложено в структуре понятия «финансовая безопасность акционерных обществ» выделить следующие его составляющие: угрозы финансовой безопасности акционерного общества, индикаторы финансовой безопасности акционерного общества, предельные (оптимальные) значения финансовой безопасности акционерного общества, финансовые интересы акционерного общества, объекты финансовой безопасности акционерного общества, субъекты финансовой безопасности акционерного общества, сферы финансовой безопасности акционерного общества, доминанты финансовой безопасности акционерных обществ.

Ключевые слова: акционерные общества, финансовая безопасность акционерных обществ, структуризация понятия финансовой безопасности, угрозы финансовой безопасности акционерных обществ, индикаторы финансовой безопасности акционерных обществ.

**STRUCTURING CONCEPT
“FINANCIAL SAFETY OF JOINT STOCK COMPANIES”**

Summary. The author determines the place and role of financial security of joint stock companies in the national security of the state. The paper contains an analysis of the approaches of domestic scientists regarding the isolation of the structural components of the concept “financial security of the enterprise”. The advantages and peculiarities of functioning of business entities in the form of joint-stock companies are determined and their significance for the state economy is proved. On the basis of this author, the following is proposed in the structure of the notion “financial security of joint stock companies”: threats to financial security of a joint-stock company, financial security indicators of a joint-stock company, marginal (optimal) values of financial security of a joint-stock company, financial interests of a joint-stock company, objects of financial security of a joint-stock company, subjects of financial safety of a joint-stock company, financial security of a joint-stock company and dominant fin security of joint stock companies.

Key words: joint-stock companies, financial security of joint-stock companies, structuring of the concept of financial security, threats of financial safety of a joint-stock company, indicators of financial safety of a joint-stock company.